

रात्रिरेतावतीति अनयैवसंख्ययाशतायुर्वैपुरुषइतिश्रुतेरस्यशतंवर्षाण्यायुरितिज्ञेयं एवमुत्तरत्र अस्यैश्वर्यमाह सृजतीति ओषधिअन्नंतत्कार्यमनः अन्नमयंहिसोम्यमनइतिश्रुतेः असतोधिमनोऽस्त्यज्यतेति श्रुतेश्चासच्छब्दितादव्यक्तान्महत्तत्त्वापरनामकंसूक्ष्ममनोऽसृजदित्यर्थः ॥ २ ॥ मनःप्रजापतिमसृजतेतिश्रुतेरर्थमाह ततइति मनोद्वाराऽव्यक्तमेवप्रजापतिमसृजदितिश्रुत्यर्थोदर्शितः एवमन्यास्वपिश्रुतिषुआ काशादीनांवाधादिस्रष्टृत्वोक्तिर्व्याख्येया अंब्रह्मांडवासनामयं सेतितच्छब्देनांडमुच्यते ॥ ३ ॥ महामुनिर्महान् संदधेअनुसंधानंकृतवान् अव्यक्तस्याव्याकृतस्ययेयंतदैक्षतबहुस्यांप्रजायेयेतिप्राणिकर्मानुरो धेनस्रष्टृव्यब्रह्मांडालोचनात्मकस्यईक्षणस्यकर्त्रीचिदचिदात्मिकापारमेश्वरीशक्तिः सैवमहत्तत्त्वमितिप्रघट्टकार्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ सृजतीति ऋषिर्महान् भूतंमहाभूतोपादानत्वात् ॥ ७ ॥ देहात्भौतिक

रात्रिरेतावतीचास्यप्रतिबुद्धोनराधिप ॥ सृजत्योषधिमेवाग्रेजीवनंसर्वदेहिनां ॥ २ ॥ ततोब्रह्माणमसृजद्विरण्यांडसमुद्भवं ॥ सामूर्तिःसर्वभूतानामित्येवमनु शुश्रुम ॥ ३ ॥ संवत्सरमुषित्वांडेनिष्क्रम्यचमहामुनिः ॥ संदधेसमर्हीकृत्स्नादिवमूर्ध्वंप्रजापतिः ॥ ४ ॥ द्यावापृथिव्योरित्येषराजन्वेदेषुपठ्यते ॥ तयोःशकलयो र्मध्यमाकाशमकरोत्प्रभुः ॥ ५ ॥ एतस्यापिचसंख्यानंवेदवेदांगपारगैः ॥ दशकल्पसहस्राणिपादोनान्यहरुच्यते ॥ ६ ॥ रात्रिमेतावतीचास्यप्रादुरध्यात्मचित काः ॥ सृजत्यहंकारमृषिर्भूतंदिव्यात्मकंतथा ॥ ७ ॥ चतुरश्चापरान्पुत्रान्देहात्पूर्वमहानृषिः ॥ तेवैपितृणांपितरःश्रूयंतैराजसत्तम ॥ ८ ॥ देवाःपितृणांचसुतादेवै र्लोकाःसमावृताः ॥ चराचरानरश्रेष्ठइत्येवमनुशुश्रुम ॥ ९ ॥ परमेष्ठीत्वहंकारःसृजन्भूतानिपंचधा ॥ पृथिवीवायुराकाशमापोज्योतिश्चपंचम ॥ १० ॥ एत स्यापिनिशामाहुस्तृतीयमिहकुर्वतः ॥ पंचकल्पसहस्राणितावदेवाहरुच्यते ॥ ११ ॥ शब्दःस्पर्शश्चरूपंचरसोगंधस्तथैवच ॥ एतेविशेषाराजेंद्रमहाभूतेषुपंचसु ॥ १२ ॥ यैराविष्टानिभूतानिअहन्यहनिपार्थिव ॥ अन्योन्यंस्पृहयंत्येतेअन्योन्यस्यहितेरताः ॥ १३ ॥ अन्योन्यमतिवर्ततेअन्योन्यस्पर्धिनस्तथा ॥ तेवध्यमाना ल्यन्योन्यंगुणैर्हारिभिरव्ययैः ॥ १४ ॥ इहैवपरिवर्ततेतिर्यग्योनिप्रवेशिनः ॥ त्रीणिकल्पसहस्राणिएतेषामहरुच्यते ॥ १५ ॥ रात्रिरेतावतीचैवमनसश्चनराधि प ॥ मनश्चरतिराजेंद्रवारितंसर्वमिंद्रियैः ॥ १६ ॥ नचेंद्रियाणिपश्यंतिमनएवानुपश्यति ॥ चक्षुःपश्यतिरूपाणिमनसातुनचक्षुषा ॥ १७ ॥

देहोत्पत्तेःपूर्वचतुरोभौतिकान्व्यष्टिमनोबुद्ध्यहंकारचित्ताख्यान्पुत्रान्महानृषिरसृजत् तेचत्वारःपुत्राः पितृणांमहाभूतानामपिपितरइतिमनआदयएवभूतानांकल्पकाइत्यर्थः ॥ ८ ॥ एवंदृष्टिदृष्टिमुक्त्वास्त दृष्टिमाह देवाइति देवाइंद्रियाणिअंतःकरणचतुष्टयसहिताः पितृणांमहाभूतानांसुताः देवैर्भूतैः लोकाश्चतुर्दशभुवनानिचराचराश्चतदंतर्गताभूतैरेवावृताः ॥ ९ ॥ एतदेवविस्पष्टयति परमेष्ठीति चकारात् भौतिकानिमनआदीनि ॥ १० ॥ अहंकारोपासकस्यापिकालमानमाहैतस्येति तृतीयंआहंकारिकंसर्गं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ हारिभिर्हरणशीलैः गुणैःरूपादिभिः ॥ १४ ॥ त्रीणीति एतेषांविशेषोपा सकानां ॥ १५ ॥ भूतादीनामुपास्तिर्मनआख्यान्महतउपासनान्नातिरिच्यतइत्याशयेनमनसःप्राधान्यंप्रतिपादयति मनश्चरतीत्यादिना ॥ १६ ॥ १७ ॥